

Fenyő D. György

Folklorizáció

József Attila Születésnapomra című versének utótörténetéről – harmadszor

József Attila *Születésnapomra* című versének mind keletkezéstörténete, mind hatástörténete rendkívül érdekes és tanulságos. A keletkezéstörténet áttekintése során azt láthatjuk, hogy a legkülönbözőbb hatásokat volt képes magába olvasztani oly módon, hogy mégis egy teljesen egyszeri versforma jött létre. Az utótörténet részben ennek az állításnak a cáfolata: az imént *teljesen egyszerűként* jellemzett versformát egyre többen használták fel. Ennek történetéről szóló első tanulmányomban azt igyekeztem bemutatni, hogyan vált egyszeri versformából lehetséges költői forma, amelynek története során megteremtődött a belső konvenciórendszere.^[1] A későbbi történet során a formában rejlő lehetőségek megsokszorozódtak, már nem lehet egyenes vonalú történetként elmesélni a versforma történetét, egészen különböző felfogásokban, témákra – és színvonalon – használták fel a versformát, a forma története sokkal széttartóbb lett – erről szól második, *Széténeklés* című tanulmányom.^[2] A most következő elemzésben újabb szövegeket vizsgálok meg, ezúttal azt akarván bemutatni, hogy a versforma hogyan folklorizálódott, hogyan vált a köznyelv része, hogyan lett a közköltészet vagy más szóval népszerű költészet, a hétköznapi költészet része. Ezúttal végképp nem az esztétikai minőségre figyelünk elsősorban, viszont nem is kívánjuk minősíteni az egyes verseket. Nem kritikai viszonyt akarunk felállítani a bemutatott versszövegekkel, hanem a konvenciótörténetnek azt a fázisát, amikor egy eredetileg elit irodalmi forma lesüllyed a közköltészet formái közé, ám közben maga sem marad érintetlen, maga is alakul, felvesz újabb és újabb tartalmakat és lehetőségeket, illetve elfelejtődnek, kikopnak más lehetőségek és tartalmak.^[3]

1./ Az elit költészetben

a./ A hagyománykövetés versei

Csontos János: *Születésnapomra*

Harminckét éves lettem én –
utánérzés e bök-regény:
kronosz-
toposz

tükörkép, melyet megterem
hivalgó csimpánz-jellemem:
tömör
csömör.

Harminckét évem elvonult,
fejembe tűz és mész tolult
szezám-
kazán;

Hogy is lehetnék oktató,
csócsálható és laktató

gazdag
asztag!

Idomított bár Debrecen –
kemény kálvini ketrecem’
szerte-
verte

hajdan jobb idők rozsdá-marka;
s hamisgyöngyét én, balga szarka
elemelem.

A vers még jóval az utánérzések és átírások divatja előtt, 1994-ben keletkezett.^[4] A szöveg önmagát mint *utánérzést* és mint *bök-regényt* határozza meg. Ha ennek apropóján végignézzük, hogy az egyes *Születésnapomra*-versek miként definiálják önmagukat, a következőket olvashatjuk: József Attilánál a vers *meglepetés, ajándék*, Székely Dezsőnél *ikerdarab*, Kovács András Ferencnél *Plágium!*, Rigó Bélánál *üzenet*, Orbán János Dénesnél *kötelező házi feladat*, Fecske Csabánál *epilógus*. A később elemzendők közül Bán Olivérnél *koppintás*, Müller Péter Sziámi *dalszöveget* írt, Paradox H (*plagizálás!!!*)-t. Vagyis a versek egy jelentős csoportja követi azt a József Attilától eredő hagyományt, hogy definiálja a verset, meghatározza a műfajt vagy – elsősorban – az eredetihez való viszonyt. Van, aki felfelé stilizálja saját szövegét (például: az eredeti *ikerdarabja*), van, aki lefelé (például: *plágium*).

Csontos János versére ez a lefelé stilizálás jellemző: nemcsak az *utánérzés* és *bök-regény* önmeghatározásokkal, hanem azzal, hogy a beszélő először egy utánzó majomhoz, majd egy másoktól lopkodó szarkához hasonlítja önmagát. És azzal is, hogy saját életét értéktelennek, tévedésnek, gyengének mutatja be: önképe szerint *tömör / csömör* az élete, a tanári pálya pedig elérhetetlen – morális – messzeségben áll fölötte: *Hogy is lehetnék oktató*. Elindul az önfejlődését bemutató kvázi-önéletrajzi történet is a versben (*Idomított bár Debrecen –*), de félbemarad, nem fejlődik ki.

A vers zárlata játszik legbátrabban a versformával és a rímekkel. Az utolsó versszak egyrészt felrúgja a korábban szabályosan követett ritmikai rendet, és a nyolc szótagos sorok, a négyes jambusok helyére két kilenc szótagú sorokat iktat, amelyek nehezen jambizálhatóak, és mindkét sor második fele erősen trochaikus: *rozsdá-marka, balga szarka*. Ez a ritmikai átbillenés kiemeli a rímjátékot: nemcsak a *marka* és a *szarka* szavak rímelnek egymással, de a *balga* is, az egész pedig egy nyelvtörő monotonitását – és játékosságát – idézi („Nem mindenfajta szarka farka tarka...”). Majd a kiemelt és mély hangrendű rímek után következik a harmadik sor rímjátéka: *elemelem*. Kivételesen nem tördeli két sorba a szöveg a rímet, ahogyan a forma megkövetelné, hanem egyben hagyja. Érdekes, hogy az eredeti forma eredetileg a rendhagyó (*tani-* / *tani*), mégis ezt az egyben hagyott szót érezzük itt, a versnek ezen a pontján konvenciótörésnek, mivel már megszoktuk, hogy szét kell tördelnie a versnek az utolsó szót.

Kéry Gyula: Születésnapomra

Ötvennégy éves lettem én,
meglepetés e költemény
csecse

becse

ajándék mellyel meglepem
ajándék helyett meglepem
magam
magam

ötvennégy éves lettem ma
albérleti padlásszoba
de nincs
bilincs

ötvennégy évem tovatúnt
üldöztem álmokat és bűnt
szerény
erény

éjjel és nappal nyitott bolt
de bizony kevés volt
azon
haszon

lábanban dermedt híg leves
erőszakos, nem kellemes
vagány
magány

nézem arcomat, sok redő
fénytelen szem, öregedő
konok
homlok

a sok esztendő visszaint
tükröt tart elém és legyint
bolond
loholt

ötvenöt évem küszöbén
társtalanságom sós ölen
bezár
a zár

nézem a jövő rémeit
torokszorítva óva int
vak ab-
laka

hát éltesen jó soká az ég,
de nem tudom feljön-e még
holnap

a nap...

A vers ezernyi szállal kötődik az eredetihez, és inkább felfedni, megmutatni igyekszik ezt a kapcsolódást, mintsem elrejteni.^[5] A versindítás szinte szó szerint megegyezik az eredetivel, csak az életkor helyén szerepel más – de kevésbé jelentésszerű – szám. Aztán a második versszak is egy sor híján szó szerinti átvétel, majd a későbbiekben is József Attila-hivatkozások vagy átiratok olvashatók (például: *harminckét évem elszelelt – ötvennégy évem tovatűnt*). A léthelyzet, amelyről beszél, a tökéletes vereség léthelyzete, a kiégettség, a sivárság, az üresség és a vereség képei jellemzik: egy *albérleti padlásszoba* a helyszín, *lában dermedt híg leves* a vacsora, a beszélő arcán pedig a kilátástalanság tükröződik: *sok redő / fénytelen szem, öregedő / konok / homlok*. E vesztes állapot mögött indokként éppen csak felsejlik valamiféle múlt (*üldöztem álmokat és bűnt*), de nincs mögötte léttörténet. Csak állapot ez, amelyet a tökéletes reménytelenség jellemez. Nincs dinamika ebben az élettörténetben: nincs múlt, csak jelen, ezért nincs jövő sem. Az önmagának szóló jókívánságot a jövőt illető bizonytalanság kifejezésével folytatja a zárlatban: *de nem tudom feljön-e még / holnap / a nap...*

Oláh András: Születésnap dohogás

Negyvennyolc éves múltam épp,
kínna írt vers ez – hordalék –,
amit
avítt

sorokba szedve szór felém
– korrodált életem delén –
egy kóc-
bohóc.

Negyvennyolc évem füstbe ment,
lelkem csupasz lett, annyi szent,
és rest
a test.

Hamis hunyor az Úr szemén,
rossz bőrben van itt hit, remény:
túlnő
a góg.

Verseny fut vélem az idő,
megcsalt múltam lyukas cipő
– kevés
a rés:

mint kötél – lóg a nyakamon –,
nem tudok rajta s magamon
lazí-
tani.

Igazam mit se változott.

Próbára tesz az átkozott
alom-
vadon.

Hetero vagyok – s nem menő,
toleranciát szenvedő
kajla
fajta.

Gyilkolnak üres szavakkal.
és már semmi se marasztal.
Cudar
ugar

növi be bolond lelkemet,
ha eltemet, ki eltemet.
Szerény
erény:

félelem s Isten nem gyötör,
magába gyűr egy vak gödör,
s lapít
a hit...

Oláh András költeménye[6] három elég élesen elkülönülő részre oszlik, és ezek a részek más-más hagyományokat követnek. A vers első három versszaka (és talán még a 4. vsz. első sora is) a József Attila-féle Születésnapomra legfontosabb konvencióit követi. Az elején szerepel egy életkor, amelynek betöltése a vers indító élménye, és ami a vers kiindulópontját alkotja. Ez egy olyan stabil pont, ahonnan a vers elrugaszkodik, és amihez szükség szerint vissza-visszatérhet. Tehát: Negyvennyolc éves múltam épp, és: Negyvennyolc évem füstbe ment. Ebből részint következik a versírás helyzete és legitimációja (kinnal írt vers ez – hordalék –), másrészt az egyéni léttörténet áttekintése, a kudarc, a válság indoklása (lelkem csupasz lett, annyi szent, / és rest / a test).

Az első három versszak hagyománykövető módszerét egy egészen más gondolatiságú második rész (négy versszak) követi: a válság nem az én-ben alakult ki, hanem a külvilágban, mégpedig valamiféle erkölcsi válságról beszél a vers, a hit és remény értékének defenzívájáról, és kiderül, hogy az egyén erkölcsileg áll ellentétben a külvilág értékrendjével. Ettől kezdve azonban a vers elején jelzett belső válság, az egyéni élettörténet szembenézésre késztető megrendülése önnön ellentétbe csap át: egy erkölcsileg rendíthetetlennek tűnő, stabil személyiség áll szemben a roncsolt értékrendű külvilággal.

A harmadik egység, az utolsó négy versszak ezt a tendenciát folytatja, és még erősebben kétpólusúvá válik a vers: egyrészt van benne az én, aki nem menő ugyan, de az értékrendje stabil, másrészt van egy külső világ, amely értékvesztett. A másik József Attila-rájátság (ha eltemet, ki eltemet – Íme, hát meglettem hazámat...) nagyon magasra teszi az én értékét, hiszen a hagyományosan utolsónak tekintett vers egyik lezáró gesztusát is kölcsönveszi. Az Adyra történő rájátság (ugar // növi be bolond lelkemet) az értékrendbeli szembenállás téjét teszi ugyanolyan magasra, úgy tűnik, az egyén értékrendje messze a világ értékrendje fölött áll. A vers befejezése is inkább a világ állapotáról, morálisan ostorozott állapotáról szól,

mintsem az én-ről. Vagyis egy tudatosan a Születésnapomra-hagyományt követő parafrázis alakul át az olvasó szeme előtt társadalomkritikai verssé.

b./ A megtagadás versei

Lövétei Lázár László: *Harminc*

Az enyéimnek

Harminckettő leszek vajon?
Van még huszonnégy hónapom?
Le sem
veszem

a pizsamát, ha nem tudom,
hogyan van két születésnapom –
baszok
a sok

egyébre: hogyha akarom,
ezeket úgyis megkapom
előbb-
utóbb.

Ma reggel csak az érdekel,
hogyan vajon hogy érhetek el,
ha ott
halott

leszek? „S mi van, ha nem hiszem,
hogyan ennyi volt minden, hiszen
olyan
majom

halott nincs, hogy kényelmesen
egyszerűen csak elpihen
a föld
fölött

csodára várva mereven,
pláne, hogy azt már megüzen-
te Is-
ten is?”

mondom majd jóval azelőtt,
hogyan járnátok a temetőt,
ahol
a hol-

napi beszélgetésre várva,
a csóré lelkemig alázva

azon
kapom

magam, hogy semmit sem tudok,
és még annyit se mondhatok,
amit
ma itt.

Orbán János Dénes korábban elemzett átiratához hasonlóan ez a vers ugyancsak egy fiatal erdélyi költő alkotása, aki egyfelől folytatja a *harminckettő*vel történő indítás hagyományát, másfelől azonban szakít azzal, hogy a vers az öregedésről és a harminckét (vagy harminc) betöltött évről szóljon.^[7] Ezért aztán a vers – szemben a *Születésnapomra*-parafrazisok hagyományával – inkább szól a jövőről, mint a múlttól. Előbb a közeli jövőről beszél, arról, hogy mi van hátra a harminckettedik születésnapig. Utóbb azonban a jövő kiszélesedik, és arról lesz benne szó, hogy mi lesz a síron túli jövőben. Tóth Krisztina a *Porhó* befejezésében azt kérdezte: *s ittlétemet / átlátom ott?* Lövétei Lázár László kérdése hasonló: *hogy vajon hogy érhettek el, / ha ott / halott / lesznek?* A vers legizgalmasabb ríme is ehhez a képzeletjátékhoz kapcsolódik:

pláne, hogy azt már megüzen-
te Is-
ten is?

A *Futrinka utca* szavakat szétvágó rímelését (*legyen / egyen- / letesen*) folytatja ez a rím. A *te Is-* sor mindkét szava fél szó, vagyis szemantikailag a sor mindkét szava üres, csak akkor értelmes ez a zenei egység, ha az előtte és az utána következő sorokkal összeolvassuk. Úgy viszont megszűnik a zenei egység, márpedig éppen ennek a versformának lényegi eleme, hogy a harmadik és negyedik sor rímjátéka jól hallható legyen. Hasonló módon rímel az ezt követő versszak is (*ahol / a hol- / napi*), bár ott nem kétszer, csak egyszer szakít meg szót a sorvég, igaz, ott ezt a megszakítást a versszakvég még élesebbé teszi. A harmadik versszak ríme nem-rím, hanem egy szóösszetétel elemeinek széttördelése (*előbb- / utóbb*), az ötödik versszakot záró rím viszont érdekesen játékos: *olyan / majom*, ebben ugyanis a magánhangzók felcserélődnek (*o – a / a – o*), a j hangot pedig kétféleképpen jelöli a szöveg, és ejtésben inkább érezzük azonosnak a *ly – j* hangokat.

Nyelvileg nagyon – és vélhetően szándékosan nagyon – széttartó a vers: a vers alapszövege egyrészt köznyelvi, másrészt már a József Attila-allúzió okán is erősen poétizált. Ugyanakkor az ajánlás erősen fölfelé stilizálja ezt a nyelvet (*Az enyéimnek*), a durvaság erősen lefelé (*baszok valamire*), a megjelenő tájnyelvi elem pedig (*csóré*) szintén elbizonytalanít a nyelvhasználatot illetően. Ez a széttartás és szándékoltóság tűnik a vers leginkább meghatározó formaelvének.

Bán Olivér: Születésnapomra

Huszonhét éves lettem én –
csak koppintás e költemény
tapír
kopír:

formáját tőled csórtam el,
József Attila, jó haver,
az ám,
lazán.

Huszonhét évem elszelelt,
s látod, kötetre mégse telt,
egye
fene.

Van már tanári diplomám,
virul is tőle kis pofám,
habár
tanár

ennyi pénzért én nem leszek,
megyek majd, hogyha megveszek,
taní-
tani.

Bán Olivér verse hangnemét tekintve familiáris, magatartását és értékrendjét tekintve viszont szemben áll József Attiláéval.^[8] József Attilát *jó haver*ként említi, többször közvetlenül fordul hozzá (*formáját tőled csórtam el; s látod, kötetre mégse telt*), vagyis valami meghittséget, folyamatos kommunikációt feltételez. Ami ezt indokolja: a vers úgy állítja be a beszélőt és a *Születésnapomra* beszélőjét, mint akiknek a sorsa, helyzete, lehetőségei közösek. Mindketten fiatal költők és mindketten tanárok – mondja –, mintha mindketten ugyanazokkal a problémákkal néznének szembe, legfeljebb József Attilának már van kötete, Bán Olivér verse költőjének még nincs, József Attila nem tud elmenni tanítani, a másik költő nem akar: de a vers úgy tünteti fel ezeket a különbségeket, mintha esetlegesek volnának, és fontosabb számára, hogy sorsát és helyzetét József Attilával közösnek állítsa be.

Csakhogy ami az eredeti versben társadalmilag, lélektanilag és személyes léttörténetileg egyaránt indokolt düh, dac, szembenállás volt, az itt egyszerű nyegleség: a tanárok kis fizetése mint sorsmeghatározó indok aránytévésztésnek tűnik. Inkább úgy kell felfognunk a verset, mint egyszerű játékot, egy ellopott, elcsórt, kölcsönvett forma kipróbálását, nem érdemes nagy jelentőséget tulajdonítani neki. Hogy önmaga érvényességi körét is így jelöli ki a vers, valószínűvé teszi a szleng használata (*tapír / kopír*), vagy a rímek közül az *az ám, / lazán* rím, mely a József Attila-i *Az ám, / Hazám!* lefokozó átírása. A két vers súlya és jelentése közötti különbséget pedig legbeszédesebben a versbefejezés szándékos azonossága mutatja: *taní- / tani* – ismétli meg Bán Olivér verse, de elhagyja a felkiáltójelet: sem ígéretet, sem pátoszt, sem morális üzenetet nem tartalmaz ez a verszárlat.

Gellén-Miklós Gábor: Rögtönzések, vázlatok, kétes hitelűek

Harminchét éves pamparamm,
rágondolni is borzalom:
megy az
idő.

Itt vagyok én, vénülő fasz,
félíg ősz, de inkább kopasz,
golyó
fejű.

Harminchét évem durrdefekt,
a levegő mind elszelelt.
Lukas
gumi.

Tanár lettem, magyar szakos,
némely költőben járatos
kated-
ra rém,

és ha örül a nyelvész úr,
hogy költőnk nyelvtant tanít,
egye
fene.

Én egész naplómat fogom,
nem kávéházi szegleten,
kitöl-
teni.

József Attila versének legradikálisabb megtagadása Gellén-Miklós Gábor parafrázisa.^[9] Először is radikális a szöveg pozíciójának tekintetében. A *Születésnapomra* ugyanis József Attila életművének centrumában helyezkedik el: ha keletkezésében benne van is az alkalmi vers esetlegessége, utóéletét, ismertségét, a József Attila-legendáriumban elfoglalt helyét tekintve semmiképpen nem periférikus a mű. A Gellén-Miklós-féle parafrázis viszont a rögtönzések, vázlatok, kétes hitelű versek között helyezi el. Ez egy kritikai kiadás szempontja és cikluscíme lehetne, vagy ha nem is kritikai kiadásé, de mindenképpen tudományos munkát feltételező összes versek cikluscíme.

Ám kié ez a kvázi *Összes versek*-kötet: József Attiláé, avagy Gellén-Miklós Gáboré? Mindkét változatot megengedi a szöveg, s mindkét lehetőség blaszfémia. Ha a beszélő a megidézett, elképzelt, továbbírt József Attila – mint Rigó Béla *Születésnapomra II.* címűversében volt –, akkor azt mondja a szöveg, hogy ha sikerült volna József Attilának tanári állást kapnia, akkor rendesen beleszürkült volna, elhagyta volna a költészetet, és versek helyett csak a naplóját töltötte volna ki. Vagyis néhány évvel a *Születésnapomra* keletkezése után már csöndes kis tanár–hivatalnok lett volna; hogy nem kellett volna öt évnél többnek sem eltelnie ahhoz, hogy megöregedjen, kopaszodó tanáremberként ne létértelmező verseket írjon, hanem valami nyelvtant tanítson. Ha nem ő a beszélő, hanem egy másik költő, mondjuk Gellén-Miklós Gábor költői alakmása, egy mai lírai én, akkor persze logikus ez a történet: valakiből nem lesz költő, tehát önmagát mint *vénülő faszt*, mint a tanári szobában üldögélő *kopasz* átlagembert mutatja be. Csakhogy ekkor blaszfémikus a cím: ennek az embernek lenne olyan életműve, hogy verseskötetében még a *Rögtönzések*, *vázlatok*, *kétes hitelűek* is fontosak, kiadásra méltók lennének? Ha nem lenne a cím többes számban, s nem sorolná fel a nem lényeges vers kritikai kiadásokban használt mindhárom terminusát, egyszerűbb dolgunk lenne: ez egy *Rögtönzés*, mondanánk például, és nem kellene tovább foglalkoznunk vele. Így azonban hiába a látszólag

eljelentéktelenítő cím, mégiscsak ez hangsúlyozza és emeli ki a vers jelentőségét. Van tehát egy élettörténetünk, amely a parafrázisokkal ellentétben nem a szembenállásról, a kívülmaradásról, a dacos önmegtartásról szól, hanem a beilleszkedésről, a konvencionális élet elfogadásáról, a jelentéktelenségről. A *Harminckét éves lettem én* állítás nem az életút végiggondolására, hanem a jelen helyzet elfogadására ösztönzi a beszélőt. A befejezés nem önmaga értékeinek vállalását kiáltja ki, hanem – és éppen az eredeti József Attila-szöveget erősen felidéző nyelvi formában – az elvárásokhoz való igazodást.

A versforma is a *Születésnapomra* radikális megtagadása: hiába néz ki nagyjából ugyanúgy a vers, mint ahogy elvárásaink szerint ki kell néznie, mégsem ugyanaz a versforma. Márpedig a külső forma, a szövegszerű utalások sora, néhol a ritmus azt ígérné, hogy ennek a versformának a legjellegzetesebb tulajdonságát, s rímelését megtartja. De nem: a négyes jambusok az első négy versszakban még csak-csak rímelenek (rövid, gyakran egy szótagos asszonáncok alkotják, lényegében alig-rímek), de a két utolsó versszakban az első sorok pedig egyáltalán nem rímelenek. A forma legfeltűnőbb eleme, a két jambusból álló 3-4. sorok viszont szinte sehol nem rímelenek: szabályos rímet találunk az ötödik versszakban, és ha nagyon akarjuk, elfogadhatjuk kancsal rímnek a 2. és 3. versszak rímeit: *golyó / fejű; Lukas / gumi*. De a kancsal rím humora is általában azáltal érvényesül, hogy várjuk a hagyományos rímet, és a szöveg – ehhez képest – megbillen. Itt azonban szabályos, zenei hatású rímmel egyáltalán nem találkozunk; mire az első, nem túlságosan érdekes, de tradicionális rímhez érkezünk (*egye / fene*), addigra már nem is várunk rímet. A verset záró rím talán a legérdekesebb: ha nevet kellene adnunk, *emlékezeti rímnek* nevezhetnénk, azon belül is emlékezeti kancsal rímnek: a *-teni* zárósor a József Attila-i *tani-tani*-nak a kancsal ríme, de ezt csak az tudja és hallja, aki emlékszik az eredeti versre (*kitől- / teni*). Vagyis csak az emlékezet működteti a rímet, a szöveg maga nem.

A szöveg önlefozódását is sok apró mozzanatban tetten érhetjük: egyrészt ott áll az első sor végén az üres *pamparamm* felsor. Refrénnek jó lenne, egy hosszabb, tartalmas szöveg után szintén, de tartalmas sor helyett, az állítmány helyett inkább azt jelzi: súlytalan szövegről van szó.^[10] Aztán jönnek a közhelyek sorra: a tanár egy kopaszodó, golyófejű, öregedő ember, nyelvtant tanít, néhány költőt úgy-ahogy ismer, és állandóan adminisztrál. A tanári pálya éthoszáról, elhivatottságról szó nincs itt, a tanári pálya mint a középszerűség szinonimája jelenik csak meg. Lefokozó a vers egyetlen hasonlata, a kilyukadt autógumi képe a 3. versszakban. Végül a szöveg hibái is azt erősítik, hogy a jelentéktelenségről szól a vers: a negyedik versszak *kated / ra rém*-ét hibás helyesírással külön szóba szedi a vers, az 5. versszak második sorában pedig még a szótagszám sem jön ki (*hogy költőnk nyelvtant tanít*).

Németh J. Attila: *Születésnapomra*

Negyvenkét éves lettem én
pofátlanság e költemény,
ahogy
kifogy

belőlem ihlet és zene
verset belőled képzene
lazán
faszán

e kéz, mely béna, tétova,
s nélküled nem jut el hova
a toll
hatol.

Tudod, harminckét évesen
még én is hittem tévesen
hogy ott
hagyott

a sansz és sanzón egyaránt,
hogy minden kar csak visszaránt,
s a gyom
lenyom.

Voltam részes egyetemben,
véled, s mással egyetemben
utat
kutat

az ember, bár ez mit sem ér,
a pálya hozzá úgyis visszatér.
Chat-el,
boot-ol,

világ hálóján rést keres,
hiányzik-e, ha részt se vesz?
Szavad
szabad,

akár enyém, mondd, mit akar ma,
feledném is belém marna a
Karma
karma.

A vers egy profi verseket (is) tartalmazó versgyűjteményben található a Dokk.hu honlapon[\[11\]](#), éppen ezért nem indokolatlan, hogy arra az elektronikus világra, amelyre például Müller Péter Sziámi dalszövege, arra ő is reflektál: az ember, mondja, *Chat-el, / boot-ol, / világ hálóján rést keres*. Ez egyrészt a verseknek arra a létmódjára vonatkozik, ami a szövegek terjedését, önálló életét, mulandóságát és megőrzését érinti, másrészt a konkrét szöveghelyen az ember jelenlétére, a középkorú ember világban való részvételére. A versben a negyvenkét éves állapot felől nézve a harminckét év már múlt, meghaladott állapot, része a léttörténetnek. Ettől is egészen más ez a vers, ahogyan egy hallgató szerepeltetésétől, a vallomást hallgató másik, a címzett hangsúlyos jelenlététől is.

A szöveg több szójátéka közül az utolsó versszak rímét emeljük ki, egyrészt a szellemes négyes rím, másrészt a József Attilára való rájátszás miatt: a *Magad emésztő...* egy ríme, a *marna-karma* tér vissza itt, kiegészítve a kínrím-szerű *akar ma* hívórímmel, valamint a látszólagos önrímmel, a *Karma* szóval.

c./ A forma dekonstruálása

A Bárka folyóiratnak ugyanabban a számában, amelyben a *Születésnapomra*-parafrázisok második csoportjának áttekintését végeztem el, jelent meg egy újabb átirat, mintegy példázva, amit a versforma történetének áttekintése során egyre mélyebben megfigyelhetünk: azt, hogy egy versforma és verskonvenció követése és újraírása ezernyi úton megy végbe, ezernyi kitérést és kacskaringót mutat, hogy a versírás és a kritikai–irodalomtörténeti irodalom is át-és átjárja egymást. Továbbá azt is, hogy egy-egy tanulmány már a megírása idején elavulhat, hiszen az irodalomtörténeti folyamatok (és játékok) általában nem befejezett történetek.

Kiss Judit Ágnes verse – véleményem szerint szándékosan – a versforma szétszedését, dekonstruálását célozza meg.[\[12\]](#)

Kiss Judit Ágnes: *Születésnapom*

Az éveket nem számolom,
padlásra való ócska lom
csak egy
halom.

Sokáig voltam oktató
diplomákat lobogtató
kevély
személy,

míg olvasták egy versemet,
és attól kapott vérszemet
a sok
szemét.

„Leírta, hogy fasz? Mi van itt?
Mi lesz. ha még ez is tanít?
Az is-
tenit!”

Ki vágyna bár, azér' se kúr,
nem védett meg az érsek úr,
azér'
se kár:

tanítok így is, meglehet,
még nem is volnék meglepett,
hiszen
haszon,

ha ír az ember néhanap,
az olvasó meg ráharap –
szerény
erény.

Bár meghúlt már a szenvedély,
érezni még (a kedvedér')
lehet
lehét,

s maradt még egy kis plusz parázs,
hevít majd éltem zúzmarás
telén
talán.

A világ így ér végire,
de rajta hagytam némi le-
nyomat
omat.

Az első sor az egész József Attila-i életkor-problematika megtagadását jelenti be: „Az éveket nem számolom”. Persze ezt követően kiderül, hogy mégis léttörténetet ír, számvetést készít, önértelmező műről lesz szó, ennek ellenére a vers egy erős gesztussal, mégpedig a versforma tematikai lényegének megtagadásával kezdődik. Polemikus a második versszak indítása is: a tanári pályát – szemben azzal, amit József Attila mint tervezett jövőt írt le („Lehettem volna oktató”) – Kiss Judit Ágnes mint elhagyott múltat nevezi meg: „Sokáig voltam oktató”. Igaz, ezt követően a vers menete, gondolati íve rokonná válik: a költő szembekerül egy vers miatt a hatalommal, gúnyral idézi a hatalom képviselőjének szavait, majd az eltanácsolás tényét egy morális jóvátétellel ellensúlyozza: azért én mégis azt teszem, amit én akarok. Sőt, az „egész népemem fogom taní-tani” morálját ismétli meg itt is a vers befejezése: „A világ így ér végire, / de rajta hagytam némi le- / nyomat / omat.”

A vers címe csak finom eltávolítást jelez a hagyományindító verstől: elhagyja a határozóragot, amivel azt jelzi, hogy nem alkalmi versként, nem alkalomra született műként határozza meg magát. A versforma dekonstruálása már erőteljesebb: az eredeti forma legfontosabb összetevőit néhol követi, néhol azonban szándékosan eltér tőlük. Az alapvetően szabályos jambikus vers a 2. versszakban kap egy hatalmas ritmikai pofont (szakszerűbben megfogalmazva: a 2. versszak második sora a vers egészének ritmusától alapvetően eltér, azt megkérdőjelezi). A *diplomákat lobogtató* sor első felét értelmezhetjük ugyan úgy, mint egy trochaikus félsort, de ehhez már sok jóindulat kell. A sor – még a sorközepe ütemhatár ellenére is – inkább aritmikus, majdnem dilettáns módon ritmustalan.

Még erősebb a rímelés megtörése. A hagyomány szerint a forma két kétsoros egységből áll, amelyek rímelenek egymásra. Kiss Judit Ágnes versében az 1., 3., 4., 5. 8. és 9. versszakban egyaránt az 1., 2. és 4. sorok rímelenek egymásra. A legfontosabb ebből a szempontból az 1. versszak, amely megteremti ennek a versnek a konvencióját, márpedig ott egy erős és szabályos visszatérőrimet találunk (a-a-x-a). Ha pedig ezt olvastuk az első versszakban, akkor erre áll rá a szemünk és a fülünk, ezt a szerkezetet várjuk. A harmadik versszakban vissza is tér ez, csak hogy ott némileg kifordítva: a *versemet* és a *vérszemet* szavakra a *szemét* rímel, amelyet tekinthetünk kancsal rímnak is, ahhoz azonban túlságosan rafinált, az *e* – *é* hangokat csak némileg érzékeljük egészen másnak. A 4. és 5. versszakokban kancsal rímmel találkozhatunk: van itt – tanít – tenit. Ez egyúttal egy régi (talán a városi folklór körébe tartozó) szójáték versbe foglalása: „Ez is tanít? Az istenit!” Az 5. versszakban a *se kúr* – (*ér*)*sek úr* – *se kár* rímsort megszakító azér' szó ismét valami olyan hangjátékot helyez el,

mint amit a 3. versszakban olvashattunk. Itt az *azér' / se kár* rímekben a magánhangzók keresztforma-szerűen helyezkednek el: *a – é / e – á*: az *a* hang hosszú párjának tekintett *á*, illetve az *e* hosszú párjának tekintett *é* ha nem teremtenek is rímet, de valamiféle rímjátékot igen.

A 8. és 9. versszak visszatérőrímei szinte pontosan ellentétei az előző kettőnek: nem az 1-2. és a 4. sort összekapcsoló rímpár kancsal, hanem a 3-4. sor rímpárja. Vagy is az előző eljárás fordítottja: egy visszatérő magánhangzós rímet szakít széjjel egy páros kancsal rím: 8. vsz.: *(szen)vedély – (ked)vedér' – lehet*, illetve: *lehet – lehet*; 9. vsz.: *parázs – zúzmarás – talán*, illetve: *telén – talán*. Sokkal erősebb természetesen a közelebbi kancsal rím hatása, de a vers hangzásvilágának megteremtésében bizonyára szerepet játszik mindkettő.

A rímelésben a formát dekonstruáló tényezőnek érezzük azt, amikor a 3-4. sorok nem rímelenek (1., 3.), és még az imént idézett alig-rímelő versszakokat is ide sorolhatjuk (4., 5.). Ugyanakkor több rím, teljesen szabályosan az erősen rímelő szavak hagyományát (2., 7.), egy helyen a szavak széttördelésének hagyományát (10.), kétszer a kancsal ríme József Attila utáni hagyományát (6., 9.). Az utóbbiak közül kiemelendő a 9. versszak ríme: a *telén / talán* rímpár Tóth Krisztina *Porhójából* való, vagyis Kiss Judit Ágnes verse nemcsak József Attila versére, hanem Tóth Krisztina első *Születésnapomra*-parafrázisára is reflektál.

Ezek mellett pedig van egy még közvetlenebb előzménye is Kiss Judit Ágnes költeményének, Balaskó Ákos *Episztornó* című verses levele, amelyet alkotás közben kapott a költő. [\[13\]](#)

Balaskó Ákos: *Episztornó*

Szia Judit,

gondoltam ír- / kálok, merthogy, tudod, satír- / ba vált / a várt // járat, s – ilyen nincs – látom ezt: / törölve, no plane Budapest- / Zürich, / zurück. // Kieshetett egy gépelem / maradtam így malévtelen, / az agy / lefagy.

De jókedvemért képeket / küldtél, egy emlékeztetett / pisis / isis // magamra. Arcon plüss vigyor, / minden csupán játszásból, / gyerek- / szelek- // módra. Mondd, mindez hova lett? / A komolyság csak néma glett, / hanyag / anyag.

Drágám! Örülj, míg bírsz ilyet! / Engem a láncdohány-ideg / ára- / pálya // elvitt... De itt a vég, meg in' / vár franc tudja mennyi check-in.

Na csók!

Macsód [\[14\]](#)

A szöveg egyfelől vers, másfelől nem: ritmusa, rímelése egyértelműen verssé teszi és a *Születésnapomra*-formához kapcsolja. Ugyanakkor szerzője prózaként írta le, prózaként, tagolja, megszólítással, elbúcsúzással, aláírással, három bekezdéssel. Ám hogy ez a prózai tördelés se érvényesülhessen maradéktalanul, fontosnak tartja, hogy az egyes verssorokat és versszakokat jelezze. A verses olvasatot nem engedi érvényesülni a prózai tagolás, a prózai olvasatot a versszerű tördelésre való utalás, mindkét szövegtípust eleve dekonstruálja. A szöveg műfaját is dekonstruálja a szöveg: egyfelől episztola, másfelől azonban ez érvénytelen, ezt sztornózni kell. A megszólítás személyessége, az egész szöveg lazasága a személyes megszólalás körében helyezi el a verset, talán ne is tekintjük költészetnek, mondja, másfelől azonban irodalmiságával jelzi: a személyes megszólalások is irodalmilag formáltak,

különösképpen akkor, ha az versben, pláne hogy nagyon ismert és nagyon kötött formájú versben történik.

A verselésben két apró újdonságot figyelhetünk meg: egyrészt a szemrím megjelenését: a *Zürich / zurück* rímet kimondva nem rímnak érezzük, inkább nyelvtörőnek. Másrészt a *megin' / check-in* rím kétszeres játékkal jött létre: egy rövid, a ritka-régies aposztroffal jelölt szóalakra rímel egy angol kifejezés, vagyis nyelvtudatunknak el kell távolodnia a köznyelvtől, és egyfelől kicsit archaizálni, másfelől a nyelvi divat rétegébe átlépni. Mindezen újítások ellenében pedig megjelenik egy olyan rímpár viszont, amely éppen ellenkezőleg hat: a szöveg költőiségét emeli ki. A *hanyag / anyag* rímpárt ugyanis Rigó Béla és Tóth Krisztina is használta már Születésnapomra-parafrázisában (*Születésnapomra II. /József Attila öregkori verseiből/*, illetve *Futrinka utca*).

Mindenekelőtt azonban jelentős a vers abból a szempontból, hogy teljesen eloldozza a formát a hozzátartozó tartalmi kötöttségektől, a beszédhelyzettől, a témától, a születésnap-köszöntéstől, az önironikus hangnemtől, a léttörténeti áttekintéstől. Nem, itt egy szűken értelmezett versformát találunk csak, amely szerzője kezén éppen ezért bármire felhasználható.

Abban a labirintusban, amelyet most egy versformával bejárunk, akár meg is állhatnánk, logikus befejezése lenne a történetnek. A versforma önállósodott, külön életre kelt. Csakhogy ennek ismét van előzménye, vissza tudunk menni ebbe a szöveglabirintusba úgy, hogy új, eddig bejáratlan utakat találjunk. Balaskó Ákos például már évekkorábban is írt egy Születésnapomra-verset.

**Balaskó Ákos: (közalgó) születésnapomra
(ebből már minden tudható)**

22 évem költözik.

Megvolt tangától öltönyig
talán
(talány)

minden. Kösz szépen, megvagyok.

Csak támasztom a karzatot

...param...

...param...

22 évem nincs sehol,

pedig szopránból – huss – tenor

lettem

menten.

Tegnapelőtt még, azt hiszem

nem voltam több: kíváncsi szem

Heló

Legó!

Csúnya is voltam, és ijedt

későn értem, a többiek
bezzeg...
bazzeg!

17 vagyok épp, mikor
kikevernek a pakliból.
Ez az,
Vegas!

Tanáraimra nincs panasz,
jogát: tovább taníttat, az
ELTE
nyerte.

Azóta húzom prog. maton.
Volt szarabb is, most jó nagyon.
Csonka
kocka

lettem. S kb. azóta, bár
két mederben csorgott a nyár,
Ancsi
a kincs!

(fú, jó ösztöndíjszázalék
folyt el – alkoholszármazék.
Hogy áll?
Igyál!)

S szeretjük egymást Ancsival,
ami van, no hát annyi baj
legyen...
(kegyem).

Szóval, kösz szépen, megvagyok.
Csak támasztom a karzatot
...param...
...param.^[15]

A megszólalás személyessége, közvetlensége, a szándékos élőbeszédszerűség rokonítja a verset a fenti verses levéllel. Tematikailag, a vers menetét és gondolatvilágát azonban még az eredeti vers ezernyi szállal láncolja magához. Életkorhoz kötődik a vers, az adja meg az apropót ahhoz, hogy áttekintse korábbi életét és számot vessen jelenbeli helyzetével. Viszont egészen más ennek hangneme, a hangoltsága: itt egy jókedvű, sikeres, boldog ember beszél: az egyetemről nem eltanácsolták, hanem oda felvették, vannak barátai és van szerelme, a beszédhelyzet is éppen ezért nem zárt, nem önmagához beszél, hanem van egy külső megszólítottja, ettől levélszerűvé is válik a vers (főleg az utolsó versszakban). A ritmuskitöltő ...param... / ...param... rím is inkább az egész versforma játékosságát emeli ki, mégpedig úgy, hogy az egy jókedvű, önmagának dúdolgató, harmonikus fiatalember képét idézi elénk.

2./ Dalszövegek és dalok

A dalszövegek természetesen teljes jelentésüket csak a zenével és az előadásmóddal együtt nyerik el, ezúttal azonban csak a szövegről alkothatunk képet. [\[16\]](#)

Müller Péter Sziámi: *Síntévesztő*

– dalszöveg –

Harminckét bites lettem én,
vár csetszobán egy kőkemény
tere-
fere,

előttem csésze zöld tea,
épp tegnap lett bekötve a
netünk
nekünk.

Harminckettő nőtt, fogy ma már,
csudának hullik, hogyha már
fogant
fogam?

Lehettem volna, s lettem is
poéta, Teremtőm, segíts
terem-
tenem!

Mert jó, ha jó egy illető,
egy nőnemű, egy ihlető,
ki in-
spirál.

S ki dallal együtt megfogon
Spirálon így győz sportosan
kettős
spirál.

S még jobb, ha csetre látogat
költőnk, kit bámultunk sokat,
s utat
mutat,

üveggolyót gurít legott,
amellyel ő a csillagot
kité-
ríté.

Sok évig jöttek gyermekek
ihletből vers helyett, s a lant
pihent
alant.

Sok évig ringattam nagyon,
hogy egy napon majd folytatom,
mit ír-
ni bírt,

s mit elvétett e váteszem,
a sánt azt én jóváteszem
barát
gyanánt...

De: immunrendszer-ellenes,
ha szándékolt és nyers a vers-
csere-
bere:

a holt költő felültetett,
a hült tetem beültetett
szívet
kivet.

Magam, bizony a csetszobán,
S már nyíg utánam ostobán
majom
csajom.

Hogy túlélőshowt bír-e majd
vagy fejet szépen sínre hajt
e vén
legény?

– Ha lejjebb száll a hófokom,
azt bárkinél előbb fogom
gyaní-
tani.

Le is olvasom emberül,
s ki jókor jobbra szenderül,
fölül
kerül:

az adja meg jobblétemet,
ki majd J.A. fölé temet
körül-
belül.

Müller Péter Sziámi verse is reflektál arra az internetes kultúrára, amelyben élünk, és amely minden dalszöveget is közvetlenül hozzáférhetővé tesz: minden most elemzendő vagy említendő dal megtalálható a You Tube videomegosztó portálon. Az első sor önmaga fejlődését a *32 bites lettem én* József Attila-parafrazissal fejezi ki: egyszerre lett lehetőségem egy nagyobb teljesítményű számítógépre, és egyszerre fejlődtem – öregedtem – magam is. A számítógép fejlődése, a csetelés és a net használatának lehetősége arról is szól, hogy egy korszakot, az önmagam világába történt bezárkózást maga mögött hagy a beszélő: mostanáig a családnak éltem, mostantól ismét a költészeté lehet a főszerep. A léttörténet áttekintése során a múltban eltérült a költészettől, a jelen ennek megtalálása, a jövő pedig a verseké. Ezért három nőalak jelenik meg a versben: a feleség–anya, a csaj és a múzsa. Az ember teremtő tevékenysége is kettős, eddig gyerekeket nemzettem és neveltem, mostantól verseket fogok írni. A József Attilával való viszony sem homogén a versben, de mindenekelőtt a vele való kommunikációra épül a vers. József Attila itt barát, előd, jóvátételre váró, példa, személyes és költői példakép egyszerre. Ezért vannak az életrajzra történő utalások (a sínre hajtott fej), szövegszerű utalások versekre (*Világokat igazgatok: üveggolyókkal játszom*), a befejezés pedig arról szól, hogy a két életmű egészét kellene egymáshoz mérni. Mindezt sok-sok játékkal és iróniával mondja a vers (például a *J. A fölé temet túlzását a körül - / belül* iróniája ellenpontozza), s ez megvédi a nagyképűségtől.

A zenei és a verbális költészet határán nagyon sok igazi városi folklórtermék keletkezett. Annyiban a városi, részben már elektronikus kultúra termékei ezek, hogy azokat a technikai eszközöket, kulturális formációkat és kifejezésmódokat használják fel, amelyek a 21. század első évtizedeinek, korunknak az eszközei (internet, amatőr zenekar, digitális diavetítés). Annyiban pedig igazi folklórtermékek, hogy amatőr alkotások (gyakran anonim vagy többszerzőjű művek), és éppannyira nem stabilak, nem rögzítettek, variábilisak, spontán módon továbbhagyományozódóak, mint a klasszikus folklór alkotásai. Vegyük sorra azokat a példákat, amelyeket 2011. május-július között találtam; valószínűleg néhány hónappal, különösen néhány évvel később egészen más alkotásokat (is) találnék.

A Virtuális Dinamikus Melódiák nevű együttes írt egy *Születésnapomra (vers)* című művet, amely jellegzetesen ugyanannak a félig nyilvános, félig privát kifejezésmódnak a terméke, mint a blogköltészet. A József Attila-féle formát csak kiindulópontnak tekintik, és egy szerelmi történetet mesélnek el a versforma felhasználásával.[\[17\]](#)

Virtuális Dinamikus Melódiák:

Születésnapomra (vers)

Huszonegy éves lettem én
Szuvenir eme szerzemény
prezent,
ez szent.

Gép előtt nevelkedtem én
Örülök, hogy nem lettem én
pia
fia.

Nem kellett hercegeként éljek,
Az sem, hogy percenként kérjek

füvet,
tüzet.

Kipróbáltam, de beszoptom
Így otthon görnyedve szoktam
lazí-
tani.

Ha kell én bármennyit várok
Tudom másfél éve már hogy
Puji
tuti!

Azt hittem még az elején
Neki könnyedén leszek én
Az i-
gazi.

Kezdtem terelni affele
„Hadd ismerjelek és gyere
Közel
s ölelj”.

De nem jött és nagyon bánom
Akad nálam jobb a gáton:
mit sütsz
kis Szűcs?

Azóta ha kedveskedem
Válaszként azt leshetem:
efef,
efef.

Megfejtődött a dilemma,
Mi az oka, hogy ilyen ma
sorom:
korom.

Az interneten szerepel József Attila versének Andrewboy által készített feldolgozása,[\[18\]](#) amely arra épül, hogy a zeneszerző írt egy zenét (viszonylag hosszú, majdnem tíz perces számról van szó), és a szám középső harmadában Latinovits Zoltán hangján megszólal a *Születésnapomra* szövege, a zene pedig ezalatt kísérő funkciót kap. A zene szintetizátorra készült, monoton ritmusú, repetitív mű, hangulatában akar kapcsolatot teremteni a verssel, és annak meghatott rétegét (a születésnap-i önköszöntés magányosságát, az egzisztenciális önelemzést) emeli ki. A folklorizálódás jó példája, hogy ugyanezt a számot megtaláljuk TeddyGery42 neve alatt is, igaz, technikailag gyengébb kivitelben és rövidítve.[\[19\]](#) Egy másik megzenésítés, Víz Mártoné szintén elektronikus zenével kíséri a verset, és az utolsó versszakot a dal műfajának követelményeihez igazodva refrénné alakította.[\[20\]](#) Többen nem alkotnak hozzá saját zenét vagy kíséretet, hanem elmondják vagy eléneklik a verset, és így teszik föl az internetre.[\[21\]](#) Több *Születésnapomra*-vers kontaminációjára is találunk már

példát: a Csík zenekar a Kaláka együttes zenéjével, saját hangszerelésben adta elő a József Attila-verset, majd beleszótt egy részletet Lackfi János *Születésnapotokra* című parafrázisából – igaz, az egész leginkább játéknak, alkalmi zenélésnek fogható fel, ők maguk is így adták elő.^[22]

3./ Az önkifejezés eszköze – az internetes és blogköltészet

Az alábbi versek mind a költészet – szociológiai értelemben vett – határvidékéről valók. Szerzőik önmaguknak írták őket, ugyanakkor azonnal meg is osztották a legszélesebb nyilvánossággal: föltették őket egy internetes felületre. Ez a belső önellentmondás feszül minden internetes naplóbejegyzés és minden blogban közölt vers mélyén. A napló személyessége és intimitása elvész, viszont a napló személyességét és intimitását várjuk el egy internetes naplótól. A verset is egyfelől a blogköltő önmagának írja, másfelől azonnal meg is osztja másokkal, mi több, mindenkivel. Első megközelítésben tehát a blogokban közölt vers csak annyiban tér el az irodalmi folyóiratokban, verseskötetekben közölt versektől, hogy hol jelenik meg. Érdekes három ilyen költemény áttekintése után azt is megnézni, vannak-e megkülönböztető tartalmi-poétikai jegyei is a blogköltészetnek a – nevezzük így – hivatásos költészettel szemben.

Az első két verset egy Poet.hu nevű honlapon találhatjuk, amelyre bárki felöltheti a verseit, akár saját néven, akár álneven vagy internetes néven. Emellett mindenki kommentálhatja az olvasott verseket, a szerzők és olvasók reflektálnak a versekre, kritikát mondanak egymásról, ötleteket adnak, felhívják a figyelmet más versekre, megdicsérik a nekik tetsző megoldásokat, és így tovább. Vagyis a versek belekerülnek egy a költészetére nagyon magasra értékelő diskurzusba, nem maradnak meg önmagukban. Közös tulajdonságuk e verseknek, hogy naiv a viszonyuk mind a József Attila-eredetihez, mind magához a versíráshoz. Az eredeti vers ürügy számukra, illetve formai kiindulópont, anélkül azonban, hogy a formát komolyan elsajátítanák. A versíráshoz való viszont azért nevezhetjük naiv viszonyúnak, mert a saját életérzésük, érzelmeik töltik ki a verset, és nem kerülnek reflektív viszonyba az általuk leírtakkal.

Jagos István Róbert: *Születésnapomra*

Harmincnégy éves lettem én
Meglépetés e költemény?
Bizony
Nem ám!

Megírta azt már előttem,
Költők mélabús hercege,
József
Attila.

Én mégis veszem a jogot,
S tollam papíron koptatom
E tavasz
Haván.

E kedvességgel meglepem
Kétértelmű szellemem.
Sötét –
Fehér.

Lehettem volna lókötő,
Asszonyok szívét megkötő.
Vagyok
Aki vagyok.

Leszek inkább szerető férj,
Gyermek szemben csillogó fény
Reggel
Este.

(2008. március 26., Remélem J.A. megbocsát)[\[23\]](#)

Schrenk Éva: *Születésnapomra*

Negyvennyolc éves lettem én,
meglepetés e költemény,
tudom,
tudom.

Pár évvel ezelőtt még
romokban hevertem én
kínok
között.

Nem tudtam, mi vár reám,
élet e még, avagy halál,
se terv
se tett.

Akartam élni szörnyen én,
de hogy boldog leszek nem volt remény,
hiányzott
a párom.

Azóta rátaláltam én,
magamban hordozva él,
ráleltem
lelkemben.

Most hiába élek egyedül,
életem társa legbelül
itt van
velem.

Születésnapomon köszönöm
a szenvedést, mi ösztönzött
mindig
Feléd.^[24]

A másik két vers blogbejegyzés. Az elsőnek a szerzője néhol internetes nevén, néhol – vélhető – polgári nevén szerepel, a második szerzőjének még a blogger-nevét sem ismerjük. Mindkét vers vallomás, abban az értelemben, ahogy a költészet az, de abban az értelemben is, ahogyan a naplóbejegyzést önvallomásnak, önértelmező szövegnek tekintjük. Mindkettő a magánszféra és a nyilvánosság tere között helyezi el magát, pontosabban mindkettőben: egyrészt önmagának szóló naplóbejegyzések, másrészt olyan naplóba írja szerzőjük ezeket, amit mindenki fellapozhat, megnézhet, elolvashat. Szerzőik vélhetően maguk is elsősorban magáncélú feljegyzésnek tekintik írásaikat, s csak másodsorban érzik közcélú költészetnek. Nem érdemes költői erejüket vagy eredetiségüket vizsgálni, van olyan megoldás, amit érdekesnek látok, és vannak olyan részeik, amelyeket nem. Ha mint önkifejezési formára tekintünk rájuk, akkor látjuk, hogy a saját szerepükben e verseket. És megfigyelhető az a jelenség, hogy József Attilával, életrajzával, élete nehézségeivel milyen sokan azonosulnak, hogy József Attilát közeli ismerősüknek, barátjuknak, testvérüknek tekintik, és saját életük értelmezéséhez József Attilát hívják segítségül.

Paradox H (Ismeretlen blogíró): Születésnapomra (plagizálás!!!)

Nineteen éves lettem én,
írjak-e igénytelen költeményt
kinek,
minek?

Én most még azt sem tudom,
hogyan ezt a posztot menteni fogom
a neten
netán.

Őszintén bevallom én ma itt,
vagy ettől már kóserebb évem is.
Szűköl-
ködöm.

Kár lenne most, hogy visszatarts,
még akkor is ha csak jól akarsz,
tudom,
tudom.

A lator remény még taszít,
a sorsomat én írom csakis
legyen
the end.^[25]

Zsola / Rajnai Lencsés Zsolt: Születésnapomra

József Attila „Születésnapomra” c. verse nyomán azon a napon, amikor engem is utolért a harmincketedik

Harminckét éves lettem én
mikor rám talált e költemény
verse.
Nyerse

életem summáinak
mely eddig nem volt valami nagy
magasztos
malasztos

szerencse. De az élet bús lánjában
borongós, baljós ingoványiban
vártam
s vágytam...

Az iskolából engem is kirúgtak
harmadikba majd' intézetbe dugtak
elvemért –
telvemért.

Lehettem volna én is tán tanár,
de ha így végig gondolom ma már
nincsen
kincsem

mindezek hívságos vágyához.
Ám egykoron ifjúságom álmához
Lelkem
emeltem,

hogyan legyek író, tanár, színész vagy költő,
filozófus, vagy jogász. De nyelvet öltő
sorsom,
borsot

tört az orrom alatt,
s álmom így mind odabenn ragadt.
Ma vagyok
s tán maradok

egy nemtelen senki. A takarító.
Szenny tisztává alakító
Szegény
legény.

S csak egyetlenegy a kincsem,
hogy megismert, és rám talált az Isten
kegyelme,
szerelme. ^[26]

4./ Alkalmi költészet

a./ Politikai költészet

Három olyan politikai verset is találtunk, amely a Születésnapomra formájában íródott. Szinte el is felejtődött a csasztuska műfaja, vagyis az aktualitásokhoz kötődő politikai bökvers, rigmus műfaja, e versek viszont tipikus csasztuskáknak tekinthetők. A humornak, sőt a gúnynak alkalmas kifejezőeszköze a *Születésnapomra*-forma erős zeneisége, a rímelés humora, a harmadik-negyedik sorok nyelvi poénja. E versek vélhetően 2006-ban keletkezettek, az akkori – nagyon kiélezett hangvételű – választási kampányban, és Orbán Viktort gúnyolják. A folklorizálódás fontos jele, hogy egy versnek két változatát is megtaláltam, s mindkettőt a saját, de internetes nevén – vagyis bizonyos értelemben névvel, más értelemben névtelenül – adta közre valaki.

Nick: Egy szülinapra

Negyvenkét éves lettem én,
szobromat övezi lenge fény:
márvány
bálvány.

Akad, hogy együtt mozdulok,
örömtől sírnak a mókusok,
imád,
ki lát;

vastapsot ekhóz a Parlament
kétmilliónyi lázkivert
hódo-
lótól.

Negyvenkét évem elszelelt,
de rendes munkára sose telt,
fene
bele!

Kinek kellene munkahely,
hová unottan útra kell
regge-
lente?

Csapágyazott a tengelyem,
a forgásversenyt megnyerem

a szélke-
rékkel.

Keresztény-komcsi dumahegy,
a kaméleon Dunának megy
szégye-
nében.

Én fele népemet tudom –
egészen primitív fokon –
hülyí-
teni!^[27]

dddani: Akkor dicsérjük együtt Orbán (Bolse) Viktort:)

Negyvenkét éves lettem én –
meglepetés a kökemény
lelép-
tetés,

mely 2002-ben ért:népem –
sok aljas tettemért –
vezért
cserélt.

Negyvenkét éves lettem én,
pártom műjégre vittem én;
népem
jégre.

E megbolydult féltekén
negyvenkét éve élek én
hazám
nyakán.

Rendszert váltottam, annyi szent
meg lakást, modort és hitet,
talány
talán?

Lehettem volna sportoló,
nem íly országos széltoló
hiú
fiú.

Nem lettem törvénytisztelő,
csak székházipénzen risztelő
vesztő

vesszó.

Új srác vagyok, újfajta baj,
fejemen másképp olvad a vaj:
hamar.
Zavar?

Én egész népemet fogom –
hatalomszerzési okon –
szakí-
tani,

én egész népemet fogom
nem akármilyen hőfokon
taszí-
tani!^[28]

Ugyanennek a versnek a másik változata így hangzik:

Tizenhét

Tizenhét éves lettem én,
meglepetés e kőkemény
nehéz
lepény.)

Tizenhét éves lettem én,
pártom műjégre vittem én;
népem
jégre.

Új nép vagyunk, másfajta raj,
fejünkön másképp olvad a vaj.
Hamar.
Zavar?

Bár hittük még: a szív vezet,
másképp döntött a szervezet
fura
ura,

minden döntésbe belenyúl
díszdoktor Orbán Viktor úr
(Ezért
vezér.)

Lehattünk volna sportolók,
nem így országos széltoló
hiú

fiúk.

Hazánkért küzdeni: szép derék,
de egy dolog még kellenék
nagyon:
vagyon.

Nem lettünk törvénytisztelő,
csak székházipénzt tisztelő
randa
banda,

miénk itt már minden ÁFA,
nekünk termel Papabánya,
s Tokaj:
Hawai!

Munkahelyünk nem volt soha,
hisz senki sem oly ostoba:
tenni-
venni,

ha östermelni is lehet,
és e fideszes képzelet
család-
barát.

Rendszert váltottunk, annyi szent
meg kocsit, modort és hitet,
talány
talán?

Köszöntöm hát e tó jegén,
akiket jégre vittem én,
szevasz,
tavasz!

Ezen megbolydult féltéken
tizenhét éve élek én
hazám
nyakán.

Nem gyógyulnak a sebhelyek,
jönnek az újabb seggfejek –
hagyom.
Nagyon.

Míg népét „nyüvezi” Áder,
a dús bajszú volt pártkader
Kövér

kivár:

mikor is kötekedhetne,
kiket is kötelezhetne
vajon
nyakon?

Tizenhét esztendő után
az ember csak bámul bután:
mi lesz,
Fidesz?

Országom vezetni: jogom,
Orr(b)án(n)ál fogva én fogom,
az ám.
Hazám.

Én egész népemet fogom –
hatalomszerzési okon –
szakí-
tani!
(taszí-
tani?)^[29]

b./ A magánélet alkalmi költészete

Olyan versek következnek, amelyeket szerzőik tudatosan egy-egy kisebb közösség számára írtak. Az első egy középiskolás évkönyvben jelent meg, szerzői érettségiző, és az érettségi idején osztályuk nevében megnyilvánuló diákok. A szöveg teli van tehát iskolai utalásokkal, belső poénokkal, összemosolygós, összenézős szövegrészekkel, eseményekre, anekdotákra való reflexiókkal, bizonyos fontos vagy emlékezetes szavak és kifejezések idézésével. Egy közösség élettörténetét és mitológiáját foglalja össze, mégpedig egy emelkedett pillanatban. A búcsúzás ünnepi pillanatában. A vers funkciója tehát a közös emlékezet megőrzése, valamint az alkalom szülte igény, a búcsúzás rítusának szolgálata. A vers előtörténetéhez tartozik, hogy a két szerző közül az egyik meghallgatott egy előadást, amely már a Születésnapomra-átiratokkal foglalkozott, és részben ez adta az ötletet, hogy néhány évvel később maga is írjon ilyent. Hallottam olyan iskolai történeteket, hogy a diákok fakultációs órákon foglalkoztak a Születésnapomra című József Attila-verssel, utána néhány átirattal, a majd maguk is írtak saját parafrázisokat. Vagyis amiképpen az irodalom hat a szaktudományra és a szaktudomány az irodalomra, ugyanúgy az oktatás is ilyen kétirányú kölcsönhatásban áll az irodalommal.

Lőrincz Borbála – Montvai Hanna: Szalagavatómra

Tizenkét éves lettem én,
s hogy ez egy búcsúköltemény,
bizony
iszony.

Vers, melyben megköszönhet

emegy radnótis padszegleten
eszem.
Eszem

menzán, amit adnak nekem,
vagy mi a büfében terem,
mily jó
Smeló!

A padon átadom helyem,
már vár reám az egyetem
fura
ura.

Üldögélni bár szerettem
itt, a tizenkettes terem
ölen.
Föl én

mostanában korán kelek,
keringőzni hogy benn legyek.
Az ám,
hazám!

Csikkem városra pöccintem,
gangon borozás több nincsen
elmúlt
a múlt.

Évek során sok Messiás
szokott pimasz lett, nem vitás
remek
sereg.

Ha térképről van szó, laza,
hol vagyunk, nem tudja Faza,
kövesd
Kövest

inkább. Mutatják az utat,
épül bennünk az öntudat,
kemény
e lény.

Most tényleg bölcsebbek vagyunk,
már tudjuk, mit jelent: MAGUNK,
MAGAD,
MAGAM.

Ha van egy izgi történet,

gyorsabb is, mint az internet:
pletyi-
metyi...

Számban ott van még a csók-íz,
hol kistea, hol sima víz...
A fal
fülel,

és azt, hogy hogyan, ki tudja,
de szét is kürtöli nyomba',
kivel
mivel-

ted. Előttünk nincs már rejtve
titka, s hírért visszük szerte:
ez itt
elit.

Emotív komplikáció –
itt a peregrináció,
kultuszt
költesz.

Szívünk bár kompatibilis,
lassan eljön az április,
lelép
e nép.

Sorsunk ne legyen mostohább
ha más is fog minket tovább
taní-
tani![\[30\]](#)

Fura, önellentmondásos módon a következő szintén magánérdekű szöveg egy könyvben található, sőt a MEK is tárolja. Elek Ignác *Szagok könyve (1999)* című kötetében *Meghívók* alcím alatt adja közre tréfás-kedves balatoni meghívóját. A vers után következő meghívószöveg az ebédről, a közös sörözésről, a házépítésről szól, vagyis sem az, sem a József Attila-parafrázis nem más, nem több, mint egy baráti társaság kedves közös játéka: egy humoros meghívó egy magáneseményre. Öröm olvasni, ha arra gondolunk, hogy emberek ilyen természetességgel iktatják be a magánlevelezésükbe azt, amit József Attilából megjegyeztek. A folklór jelensége, ezért nem érdemes a művészi értéket számon kérni rajta.

Elek Ignác: *Meghívó*
de nem a születésnapomra

Negyvenkét éves lettem én,
de nem ezért írtam e költeményt
magam

magam.

Mondhatnám, hogy ez meghívó
balatonalmádi dáridó
evés
ivás.

Ne hezitálj túl sokat,
hagyd a csecseni túszoikat
Kofi
Annan

oldja meg, hisz Te, kedves emberem
ismerlek, nem vagy oly nemtelen
tesze
tosza,

ki képtelen befalni hirtelen
fél kiló flekkent, zsírtelen,
szegény
legény.

Én nemcsak a kékfrankost fogom,
és nem több, mint 16 Celsius fokon
kinyi-
tani.

Ha már elfelejtetted a hegy nevét,
melynek iszod oly hús levét
ne légy
szerény,

igyál még egy flaska bort,
ha már tudatod úgyis félre hord.
Röhög
s röhög

a többi nép, s tántorog
mint fáradt, elázott, mángorolt
csipet
csapat.

Gyere el s légy velünk
hisz az oly rövid életünk
vagány
magány.[\[31\]](#)

Mindazok a szövegek, amelyeket alkalmi költészetként, dalszöveggként vagy interenetes költészetként határoztam meg, mind a folklorizáció folyamatát mutatják. A szerzők személye

szerint van közöttük hivatásos művész, van – legalábbis számomra – ismeretlen blogger, van diáklány. A szerzői jelenlétet tekintve is különfélék: van, aki saját nevére tette közzé a szöveget, van, aki álnévben. Van közöttük eleve társzerzős alkotás, és van egyéni mű. Létmódjukat tekintve van dalszöveg, amely a zenével él igazán, több az interneten létezik, vagyis a digitális írásbeliség része, és van olyan, amely egy iskolai évkönyvben, nyomtatásban jelent meg, vagyis ilyen értelemben az áll legközelebb a hagyományos költészethez. Közös bennük, hogy mindegyik közönséghez szól: a dalszöveg egy együttes hallgatóságának, a blogbejegyzések az internet olvasóinak, vélhetően inkább fiataloknak, de nyitott közönséghez, az évkönyv-vers egy zárt (jelen esetben elsősorban osztály-, másodsorban iskolai) közösséghez.

Ezekben a versekben van sok szellemes megoldás, érdekes rím, költői verssor, és persze van gyengébb is. Talán nem is az értékük az, ami együtt kezelhetővé teszi őket. Sokkal inkább az a jelenség, hogy mára a *Születésnapomra*-vers hagyományai kikristályosodtak, ezért bárki és bármilyen fórumon írhat ilyent – mármint abban az értelemben, hogy bárki, aki elolvasott néhányat, az tudja, milyen szabályokhoz kell tartania magát ahhoz, hogy versére, mármint verse alapvető utalására az olvasók ráismerjenek, és mint ilyent olvassák. Az, hogy ez a folyamat tudatosan vagy öntudatlanul megy-e végbe a költőben, versíróban, dalszövegíróban, bloggerben és középiskolás diákban, tulajdonképpen mindegy is.

Sőt: a folklorizáció jelenségének lényege éppen az, hogy a formai és műfaji követelmény önállósodik, és bár általában tudják, honnan másolják, mit követnek a szerzők, mégsem az eredeti újrateremtése, nem is egy eredeti vers teremtésének szándéka vezérli őket, hanem sokkal inkább egy mondanivaló és hagyomány továbbmesélésének, továbbírásának szándéka. A népdalköltőkben nem élt már azoknak a középkori epikus műveknek az emléke, amelyekből képeiket merítették, ám mégis tudták, hogy virágokkal kell kifejezniük az érzelmeiket, és ezzel illeszkedtek a virágénekek és szerelemes népdalok hagyományába.[\[32\]](#)

5./ Kitekintés: a *Születésnapomra* a magyar neolatin költészetben

Helyet kér az áttekintésben még két nem magyar nyelvű szöveg, a *Születésnapomra* latin nyelvű fordítása, továbbá latin nyelvű parafrázisa. Magyar műfordító, Fehér Bence alkotása a fordítás, és magyar költő-filológus, Rihmer Zoltán alkotása a vers. Ennyiben tehát mindkettő a magyar irodalom része, habár nem a magyar nyelvű irodalomé. Hogy komolyan kell-e venni őket mint szövegeket, vagy az a tény, hogy *létezik* latin nyelvű fordítás és parafrázis, önmagában érdekessé teszi őket, nem tudom eldönteni.

József Attila: *In natalem meum*

Fordította: Fehér Bence

Triginta egi annos et duo,
munus nunc a me ipso neco-
pinus
minus

carum, at pulchrum hoc accipio
carmen cauponae in angulo,
donum

bonum.

Tot annis raptis nec procul
ducentos vidi asses simul,
scito
id o

patria! Doctor paene, vae,
factus sum, haud punctor tabulae
vilis
(stilis).

Sed expulsus Szegedino
academiae a domino
miro
diro

non factus sum, nactus citum,
durum monitum ob canticum
„Patre,
matre...”

Tuens contra me patriam
ense, excitat meam animam
fatus
beatu:

„Dum verba scio, ubi patet
mundus, docere non licet
ibi
tibi.”

Gaude, Antoni Horger domine,
vatem non discere! Hoc male
creatum
beatu:

utetur totus populus
(non ut quadrivii est modus)
me docto-
re docto!

Fehér Bence műfordítása inkább a műfordítások áttekintésébe illene, hiszen nyelve és célkitűzése – az eredeti vers hű tolmácsolása – egészen más, mint az áttekintett alkotásoké, amelyekben autonóm költői személyiségek jelennek meg egy új alkotás teremtésének szándékával, s az eredetit csak mint a hagyomány segítségét használják.[\[33\]](#) Azért helyezzük el mégis e tanulmányban, mert annak a történetnek, amelyet bemutattunk, amelyben József Attila verse köznyelvi és közköltészeti anyaggá vált, mégiscsak része.

A másik latin nyelvű szöveg önálló vers, a *Születésnapomra* formájában készült költemény.

Zoltanus Rihmer: *In natale meum*

Annorum viginti duo
exacto fiam triduo,
quod et
monet

Musam rogare versuum,
in vatis ora mel suum
det: at
negat.

„Natale laudans ceteris
cum digna me non egeris,
nec mel
semel

prosit, cui nullus honos
divum, poetas ut bonos
deceat”,
docet.

Cadente spes ad irritum?
Quis me iuvaret caelitem?
Fidem
quidem

cum nervis tollant, perferam;
haec, quam Deus non perperam
dedit,
redit.

„Nativitas”, sic Dominus,
„cantata quo plus, hoc minus
licet
micet,

vocem tamen cum gaudio,
Latinam donec audio,
sciam
piam”.

Pro voce gratias agens
collaudat ut humana gens
Deum
meum,

Latina lingua, sic eris,
tu sola, sancta Pieris,

ami-
ca mi!

Önmagában már az feszültségforrás mindkét szövegben, hogy rímelő verseket olvasunk az időmértékes verselést használó latin nyelven.[\[34\]](#) Amíg a műfordítás esetében ezt az ellentmondást feloldjuk azzal, hogy a műfordító fő törekvése azt kell legyen, hogy az eredetit minél hűségesebben adja vissza, addig az ebben a versformában született önálló alkotásnál ezt már nem tudjuk megmagyarázni, és a nyelv és a forma feszültsége a vers egyik formaszervező elvévé válik. Sőt: Rihmer Zoltán alkotása úgy jelent meg, mint egy tudós költő és filológus műve: a vers után latin nyelvű a keltezés, s a filológus tudós kommentárokkal látja el saját alkotását, megmagyarázza céljait, elkészíti a vers nyersfordítását, műfaji és nyelvi megjegyzéseket fűz alkotásához. A szerző elkészítette a vers belső kapcsolatainak szerkezeti ábráját is, vagyis úgy viszonyul saját szövegéhez, mint egy tudós az elemzendő szöveghez. A vers pedig egyrészt az antikvitás, másrészt a középkori latin költészet hangján szólal meg, azok eszköztárával él, miközben formájában hűségesen követi József Attila eredetijét.

6./ Irodalmi játék

Az utolsó *Születésnapomra*-parafrázis 14 másik, korábbi parafrázis szövegét dolgozza egybe. Vagyis játék: annyi minden történt már ezzel a költeménnyel, hogy – azt mondja – összeállíthatjuk a belőle született versekből a magunk variánsát. Éppúgy, ahogy a folklór teszi: szabadon és szentelenül.[\[35\]](#)

Kőríz Imre: Születésnapokra

Centó

J.A.-nak, valamint T.K.-nak, B.ZS.-nak, R.I.-nek, F.Cs.-nak, V.D.-nek, M.P.SZ.-nak, megint V.D.-nek, Sz.D.-nek, K.A.F.-nek, R.B-nak, B.O-nak, L.J.-nak, O.J.D.-nek és Sz.G.-nek.
Illetve -tól/től. Továbbá F.D.GY.-nek

Harminckét éves lettem én,
és meglep, hogy már hölgyemény
leszek.
Ezek

leélve. Őrzöm arcomat,
s eleddig nem zuhant sokat
csecsem
becse.

Én is lehetnék (Isten ments!)
respektált tisztos hölgy, decens,
elő-
kelő.

Megúsztam volna szárazon,
ha nem szülsz meg, s nem származom,
az ám,
anyám.

Körül bármerre nézek én,
piszok került elém, belém,
alám.
Na, lám.

Lehettem volna, s lettem is
poéta, Teremtőm, segíts
terem-
tenem!

Nem végzek munkát, kétkezit,
költő vagyok, ha kérdezik:
badar
madár.

Nem várhatom, hogy versemet
a költő-cenzor fejtse meg;
hiú
fiú.

Magamnak túl nehéz terű
vagyok – nem vált meg vers, se bű,
se báj.
Sebaj.

Ez a mennyből jött vers hanyag.
Még nem törvény, de nyersanyag:
tüzem
üzen.

Formáját tőled csórtam el,
József Attila, jó haver,
az ám,
lazán.

De most már versemből elég,
megbocsássák nekem, ha lég-
nemű
e mű!

S bár sohasem lesz tananyag,
fonnak néki a pad alatt
azért
babért:

azokhoz szól
akik remélnék
s hisznek a költő
ének-

ének.

A vers műfaja – ahogy az alcím is jelzi – cento. Ez egy kevésbé ismert műfaj, az a lényege, hogy a szerző-kompilátor valamely más alkotó műveit úgy vágja össze, hogy belőlük egy új, értelmes egész kerekedjen ki. A műfaj tehát a kivonatolás, a kompiláció, a költészet és a hamisítás határmezsgyéjén áll (Talán a SÖR című Shakespeare-cento tette némileg ismertté a műfajt.) A cento-írás gesztusa lehet rokona a fent említett latin műfordítás és latin nyelvű vers gesztusával: íme klasszikus műfajokban is meg lehet szólaltatni újra a *Születésnapomrá*-t.

Az ajánlás jelöli meg azokat a költőket, akiktől szövegeket átvesz a vers, lényegében majdnem minden korábbi fontosabb költeményt felsorol. Nem tesz hozzájuk saját szöveget, hanem minden elemében átvétel. Olyan intertextuális mű született, amelynek alkotói gesztusa a Danilo Kistől egy teljes novellát, Görgey Gábortól egy teljes regényfejezetet szó szerint átvevő Esterházy Péter eljárására emlékeztet, vagy azokra az Esterházy-könyvekre, amelyek végén oldalakon át olvashatjuk, kiktől találunk „szó szerint vagy torzított formában” idézeteket a könyvben. Vagyis az eljárás nemcsak nagyon klasszikus (cento), de nagyon erősen posztmodern is. Benne van az alkotó személyét egyfelől lefokozó, másfelől megsokszorozó technika, merthogy egyrészt jelzi: a szerző csak összeállító, kompilátor, másrészt viszont szerzője e versnek a fél kortárs magyar irodalom.

Ezért nemcsak alkotói gesztusában, de témájában is a versírás és a költő személyisége áll a vers középpontjában. Lehetőségeket sorol fel, mi minden is lehet a költő és a vers, és miközben azt fogalmazza meg, mi lehetett volna, közben ezzel azt is mondja, hogy mi minden nem lett, vagy mégis lehet. Önellentmondásokkal van tele (például: a költő az egyik versszakban még teremtő, a másokban már egy *badar / madár*; a befogadó is többféle: egyszer cenzor-költő, másszor viszont a pad alatt babért fon neki; a vers pedig hol *lég- / nemű* és *hanyag*, hol viszont reményt ad. Széttartó a személyiség is, a tematizált költemény is, ami ebben a versben megjelenik. A cím többes száma is (*Születésnapokra*) ezt állítja a középpontba.

Egy egyre inkább széttartó történet – eddigi – végpontjához érkeztünk ezzel. Kőrösi Imre verse egyrészt reflektál erre a történetre, másrészt miközben megpróbálja egybe gyúrni a különböző verseket, mégiscsak azt jelzi: különféle személyiségek, költészetfelfogások és látásmódok kifejezésének lett adekvát műformája a *Születésnapomra*-forma. Magam pedig be akartam mutatni, milyen bonyolult hálózatot, labirintust alkotnak a szövegek, s hogy az egész irodalom nem más, mint kommunikáció: szövegek, hagyományok, formák, konvenciók továbbélése, átalakulása, formálódása, tudatos és öntudatlan átvételeknek, vitáknak és rájátszásoknak végtelenül színes mintázatú szövete.

---

[1] Fenyő D. György: *Egy különleges versforma mint költői hagyomány (József Attila Születésnapomra című versének utótörténete)*. Új Forrás, 2005. október. 64-83. old. A tanulmányban az alábbi verseket elemeztem:

- Székely Dezső: [*Születésnapomra*] (*J. A. Születésnapomra c. versének ikerdarabja*)
- Balla Zsófia: *Az élő forma*
- Kovács András Ferenc: *Bírálóimhoz. Születésnapomra. Plágium!*

- Szócs Géza: *Születésnapomra*
- Tóth Krisztina: *Porhó*
- Varró Dániel: *A Bús, Piros Vödör dala*

[2] Fenyő D. György: *Széténeklés. József Attila Születésnapomra című versének utótörténetéről – másodszor*. Bárka, 2011/5. sz. 45-59. old. E második tanulmányban az alábbi versekről írtam:

- Rigó Béla: *Születésnapomra II. (József Attila öregkori verseiből)*
- Rékasy Ildikó: *Szülinapi biztató*
- Fecske Csaba: *Epilógus*
- Mogyorósi László: *Születésnapomra*
- Tóth Krisztina: *Futrinka utca*
- Varró Dániel: *Harmínckét éves múltam*
- Orbán Ottó: *Születésnapomra*
- Orbán János Dénes: *Születésnapomra, Házi feladat (vers)*
- Kiss Ottó: *Iván öt*
- Lackfi János: *Születésnapotokra*

Ebben a második tanulmányban igazi filológiai szarvashibát követtem el: Orbán Ottónak tulajdonítottam egy verset, és akként is elemeztem. Holott a verset Király Levente írta, Orbán Ottó paródiájának. Először az Élet és Irodalom 2000. karácsonyi számában jelent meg, majd Király Levente *Így irtok én* című kötetében (Bp., 2004. Korona Kiadó). Az külön átgondolást igényelne – és érdemelne meg –, hogy miért írt Király Levente Orbán Ottóról egy József Attila-versformában paródiát, ám ezúttal csak az érintettek és az olvasók jóindulatú elnézését kérem a pontatlanságért.

A *Születésnapomra*-parafrázisokról időközben szintén újabb tanulmányok keletkeztek, legutóbb:

- Bókay Antal: *Szelf-retorikák (Tóth Krisztina: Porhó; József Attila: Születésnapomra)*. Kézirat.

[3] A költészet szociológiai rétegek szerinti vizsgálatáról lásd: Hauser Arnold: *A művészettörténet filozófiája*. Fordította Tandori Dezső. Bp. 1978. Gondolat 355 old.

[4] Csontos János: *Születésnapomra*. In: Csontos János: *XL (Összegyűjtött versek, 1980–2002)*. Bp. 2002. Széphalom Könyvműhely. 335. old.

[5] Kéry Gyula: *Születésnapomra*. Élet és Irodalom, 2001. máj. 11.

[6] Irodalmi Jelen. <http://www.irodalmijelen.hu/?q=node/210>

[7] Lövétei Lázár László: *Harminc*. In: Lövétei Lázár László: *Két szék között*. Pozsony, 2005. Kalligram, 58-60. old.

[8] Bán Olivér: *Születésnapomra*. Spanyolnátha, 2005. március

http://www.spanyolnatha.hu/archivum/ja_vadalom/6/szepirodalom/ban-oliver/333/

[9] Gellén-Miklós Gábor: *Rögtönzések, vázlatok, kétes hitelűek*. Élet és Irodalom, 2010. szeptember 10. 14. old.

[10] A „pamparamm” vélhetően rájátszás József Attila egy refrén-sorára. A *Dúdoló* refrénje így hangzik: „parapamm param papamm.” (Ennek szövegváltozata a francia nyelvű *Chant de prolétaire* refrénje: „parapamm paramm papamm.” Szintén ennek egy változata a *Proletárdal* refrén-sora: „Pamparampa pampa pamm.”) Hogy mi indokolja, hogy éppen ezt az üres sort vegye kölcsön a költő József Attilától, azt csak találgathatjuk: a két vers jelentése nagyon távol áll egymástól. Lehetséges, hogy pusztán „üres” sort keresett a mai költő József Attilánál, és mivel nem sok ilyent írt, hát ezt tudta kölcsönvenni.

[11] <http://www.dokk.hu/versek/olvas.php?id=18078>

[12] Bárka, 2011/5. sz. 37-38 old.

[13] Kiss Judit Ágnes szíves közlése. Azért tartottam fontosnak ennek közlését, mert újabb változata annak, hogyan és hányféleképpen terjedhet és alakulhat egy versforma, milyen izgalmas és gyakran felderíthetetlen élete van a formáknak, szavaknak, verseknek.

[14] A szöveg nem jelent meg; közlését Balaskó Ákos engedélyezte. Szíves segítségét ezúttal is köszönöm.

[15] <http://www.ij.nyugatiujelen.com/archiv/2006/2006%20majus/ij6.html>

[16] Müller Péter Sziámi: *Sintévesztő*.

<http://www.zeneszoveg.hu/dalszoveg/35507/sziami/sinteveszto-zeneszoveg.html> *Az Isten álljon meg* c. lemezről, 2007.

[17] Szöveg és előadás: MBA, 2008. <http://vdm.loller.hu/node/10>

[18] Andrewboy; <http://www.youtube.com/watch?v=yGNx1zZTbW0>

[19] TeddyGery42; http://www.youtube.com/watch?v=OcV8AtvMI_M8feature=related

[20] 32eves; <http://www.youtube.com/watch?v=pKCmxDOaILU&feature=related>

[21] Gretyhen3; erikmatrai

[22] Csík zenekar; http://www.youtube.com/watch?v=7eroRbXX2_Q&feature=related

[23] <http://www.poet.hu/vers/8576>

[24] <http://www.poet.hu/vers/534>

[25] <http://paradoxh.blogspot.com/2007/07/szletsnapomra-plagizls.html>

[26] www.gondolkodom.hu.

[27] <http://forum.index.hu/Article/jumpTree?a=47642917&t=9067148>

[28] <http://forum.index.hu/Article/jumpTree?a=47642917&t=9067148>

[29] Intakt.hu fórum

<http://fuggetlenek.com/wbb2/thread.php?threadid=333&sid=996ebcb8c2470f2d932fcc7cf94c6ced&threadview=1&highlight=&highlightuser=0&page=8>

[30] ELTE Radnóti Miklós Gyakorlóiskola Évkönyve, 2008. Bp. Szerk. Schiller Mariann. 112-113. old.

[31] <http://mek.niif.hu/02400/02415/02415.htm#4>

[32] Köszönet mindenekelőtt Kőríz Imrének, továbbá Dobszay Ambrusnak, Mozer Tamásnak, Nagy Péternek, Róbert Zsófiának és Várady Szabolcsnak a versek megtalálásában vagy az elemzésekben nyújtott segítségükért.

[33] József Attila: *In natalem meum*. Fordította: Fehér Bence.

<http://www.geocities.com/latinra/hortum.html>

[34] Zoltanus Rihmer: *In natale meum*. Lyukasóra, 2005. április. 18. old. A két latin nyelvű szöveget nem elemzem, elsősorban mert nem vagyok járatos a latin nyelvben, másrészt mert egészen más hagyományokhoz, műfajokhoz és konvenciókhoz kellene hasonlítanunk a két verset, mint a magyar költészet alkotásait kell.

[35] Élet és irodalom, 2011. június 24. 17. old. Előzménye: Szántó Diego: *Születésnapokra*.

<http://folyometer.blog.hu/2011/02/20/szuletesnapokra>